



## AFYONKARAHİSAR İLİ PAZARAĞAÇ KASABASI DÜĞÜN ÂDETLERİ

### WEDDING CEREMONIES OF PAZARAĞAÇ VILLAGE OF AFYONKARAHİSAR PROVINCE

Neslihan Huri YİĞİT\*

#### Öz

İnsan hayatındaki üç geçiş döneminden biri olan evlenme töreni, eski Türk toplumları da dâhil olmak üzere, Türklerin en renkli ve çeşitli uygulamalarla bezeli kültürünü yansıtmaktadır. İlk çıkış noktasının belli olmadığı birçok âdet, gelenek, görenek ve töreye düğün törenlerinde titizlikle riayet edilir, aksi takdirde aileye huzursuzluk, mutsuzluk ve uğursuzluk taşıyacağına inanılır. Yeni kurulacak olan ailenin birliği, mutluluğu ve beraberliği için uğurlu ve mübarek sayılan her türlü ritüel gerçekleştirilir. Eski Türk inançlarının izlerini taşıyan düğün âdetleri zamanla gelişen teknolojiye, değişen kültürel yapıya ve sosyolojik beklentilere göre şekil değiştirmiş; bazılarından tamamen vazgeçilirken bazıları en eski halleriyle uygulanmaya devam etmektedir. Bu çalışmamızda Afyonkarahisar'ın Çay ilçesine bağlı bir belde belediyesi olan Pazarağaç kasabasının düğün âdetlerini bu çerçevede değerlendirdik. Kaynak kişilerimizin anlatımlarından yola çıkarak ve yazılı kaynaklarla desteklediğimiz bilgileri eski ile yenin mukayesesi yapmak suretiyle ele aldık. Kız isteme töreni, nişanlılıktaki ev ziyaretleri, saç kesme(kâkül) töreninde geline sucuk takılması, kına gecesinde gelinin ağlatılması gibi âdetler halen uygulanırken; gelin hamamı, güveyi giydirme, ailenin gençlerden habersiz söz kesmesi gibi âdetler uygulanmamaktadır. Çalışmamızda söz konusu âdetler ayrıntıları ile anlatılırken sosyolojik ve ekonomik değerlerin âdetler üzerindeki etkilerine de değinilmiştir.

**Anahtar kelimeler:** Pazarağaç, Afyonkarahisar, Evlilik, Düğün Âdetleri, Gelenek.

#### Abstract:

As one of three important points in the human life, marriage, including the old Turkish societies, shows the most colorful cultural practices of the Turks. During the wedding ceremonies several traditions, customs, and morals carefully were obeyed, otherwise it is believed that it will bring discomfort, misery, and bad luck. Every ritual that is believed to bring unity, happiness, and luck to the new family, is performed. Wedding customs that carries the beliefs of the old Turkish societies were transformed according to technological developments, cultural structure, and the sociological expectations. Some of them were totally forgotten but some of them preserved their oldest version. In this article, wedding ceremonies of Pazarağaç village of Çay district of Afyonkarahisar province is evaluated in this context. Departing from source narrators and supporting with the written sources, old and new applications were compared. Asking for the girl in marriage, relative visits during engagement, pinning sausage during haircut ceremony and making the bride cry during the hen night were still practiced but the bridal bath, groom dressing, and affiancing the youths without informing are not practicing. In this study, mentioned customs were explained in depth and effects of the sociological and economic variables on the customs were evaluated.

**Keywords:** Pazarağaç, Afyonkarahisar, Wedding Customs, Marriage, Tradition.

#### 1. Giriş

İnsanoğlu tarih öncesi devirlerden beri, uygarlığı, dini, kültürü fark etmeksizin hayatın üç geçiş dönemine ayrı birer kutsiyet atfetmiştir. Doğum-Evlenme-Ölüm dönemlerinden şüphesiz ki en canlı ve en ince ayrıntılarla bezenmiş olan evlenme dönemidir. "Evlilik ve düğün merasimi insan hayatının ikinci aşaması olup, onun için belki de en heyecanlı geçiş dönemidir. Bu geçiş dönemi yaşanırken, insanın içinde yaşadığı topluma ait pek çok kültür ögesi yani âdet, inanış, uygulama ve ritüeller gün ışığına çıkar, (...) toplumun folkloruna ait karakteristik uygulamalar, çeşitli gelenek, görenek ve âdetler fazlaca yer alır." (Çalışkan, 2016, 228). Özellikle Türk kültüründeki bazı karakteristik uygulamalar, belli dinî inanışlar etrafında şekillenerek, evliliğe de kutsal bir amaç atfetmek suretiyle bugüne kadar ulaşmıştır. Evlilik aşamasında öne çıkan "Düğün elinen, harman yelinen olur" deyişinin kaynağı olarak sosyal dayanışma ve yardımlaşma, "toplumun en temel çekirdeği, bilgi üretim merkezi ve gelecek nesillerin yetiştirilerek milletin devamının sağlandığı en temel kültürel kurum" (Kabak, 2017, 56) olan ailenin sağlam temeller üzerine bina edilebilmesi içindir. Çünkü toplum; sosyal, kültürel, psikolojik ve ekonomik olarak her yönden tam olan aile kurumunun, toplumun refah ve huzurunun en önemli parçası olduğunun farkındadır.

"Evlilik, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay gözüyle görülmüştür. Ailenin, toplumsal yapının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter kazandırmıştır. Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin

\* Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü



öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, âdet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir." (Örnek, 2000, 185).

Bu çalışmamızda Ege bölgesi ile İç Anadolu bölgesinin kesişiminde yer alan Afyonkarahisar ilinin Çay ilçesine bağlı Pazarağaç kasabasına ait düğün ve evlilik âdetlerini inceleyeceğiz. Yaklaşık 2700 kişilik nüfusu ile bölgenin kalabalık belde belediyelerinden biri olma özelliği taşıyan Pazarağaç kasabası ilçe merkezine 10 km, il merkezine 35 km uzaklıkta olup, Konya Denizli karayolu üzerinde işlek bir mevkie konumlanmış bir Türkmen beldesidir. Karasal iklimin hüküm sürdüğü beldede halk, geçimini ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılıkla sağlarken, ilçe merkezinde çeşitli işlerle uğraşan ve memur olarak farklı şehirlerde ikamet edenler de vardır. Beldeye yakın konumda bulunan Karamık Gölü de yöre halkının balık avcılığı (sazan, turna) ve çeşitli kuş avcılığı yapmasına imkân tanımaktadır.

Pazarağaç kasabası doğusunda Karakuş Dağları ile sınırlanmış olup düz bir ovada bulunması sebebiyle tarım ve hayvancılık alanındaki etkinlikleriyle tanınmış bir beldedir. Bölgede somut kültür unsurlarının azlığına karşılık soyut kültür birikiminin yoğunluğu ve folklorik öğelerin çokluğu göze çarpar. Yöre halkı giyiminden yeme içme alışkanlıklarına, doğum-evlenme-ölüm törenlerinden akrabalık ilişkilerine kadar pek çok konuda âdet, gelenek ve göreneklerini itinayla işlemiş ve muhafaza etmiştir. Şüphesiz ki bu gelenek ve göreneklerin en canlı şekillerini evlilik aşamasında ve düğün törenlerinde görmemiz mümkündür.

## 2. Pazarağaç Kasabası'nın Evlilik Öncesi Âdetleri

"Düğünler, köyü telaşeye düşüren gadunlar şenliğidir. Bir düğünün ipini kırk köyün gadunu çekmezse, o düğüne düğün denmez." (Ataman, 1992, 1). Düğünler Anadolu'nun her yerinde bir taraftan sosyal dayanışmanın ve yardımlaşmanın ürünü olarak karşımıza çıkarken diğer taraftan iğneden ipliğe yemeğinden bohçasına kadar her ayrıntısının dikkatle işlendiği ve mükemmel olması için insanüstü gayret sarf edildiği şenliklerdir. Pazarağaç kasabasındaki evliliklerde de kız ve erkek tarafı yeni başlayacak olan kutsal birlikteliğin sorunsuz olması için ellerinden geleni yaparken yıllardır süregelen âdet, gelenek ve göreneklerden de taviz verilmemesi için azami dikkat gösterir. Ancak "tarihsel süreç içerisinde teknolojinin gelişmesi ve sanayileşme halkın yaşam tarzında büyük değişikliklere neden olmuştur. Bu değişimler yeni geleneklerin oluşmasına, bazı geleneklerin ise değişmesine ve unutulmasına yol açmaktadır." (Erol, 2015, 44). Pazarağaç kasabasının evlilik ve düğün âdetlerinde de bu değişimleri görmek mümkün olup çalışmamızda eski ile yeninin karşılaştırması yapılarak süreç özetlenecektir.

### 2.1. Evlenme Çağı-Kızda ve Erkekte Aranılan Özellikler

Sadi Yaver Ataman'ın *Eski Türk Düğünleri* eserinde özetlediği, Türkler arasında evlenecek kız ve erkekte aranılan aşağıdaki özelliklere Pazarağaç kasabasında da dikkat edilir:

Gelin olacak kızda şu vasıflar aranır:

1. Her şeyin üstünde iffet.
2. Dik kafalı, inatçı olmamak.
3. Olura olmaza karşılık verenlerden, sırtarıcı ve çeçeron olmamak.
4. Hamarat, eli ayağı çabuk, işe yatkın, becerikli olmak.
5. Eli uzun ve sakar olmamak.
6. Laf taşımamak, dedikoduculuk yapmamak.
7. Kayınbabasına, özellikle de kaynanasına aşırı saygılı olmak (Ataman, 1992, 3-4).

Gelin olacak kızlarda aranılan bu vasıflar arasında Pazarağaçlılar için en önemli olanları iffet ve hamaratlıktır. Öncelikle şüphe üzerine kurulan evliliklerin huzursuzluğu da beraberinde getirdiğine inanırlar. (K.Ş. 5) Diğer taraftan geçimlerini tarım ve hayvancılığa bağlı olarak sürdüren bir toplum olması hasebiyle Pazarağaç halkı yaz-kış işle boğuşur. Eve gelen gelinin de bu işlerin ucundan tutacak meziyetlere sahip olarak eşinin ailesine yardım etmesi, özellikle kaynanasının yükünü bir nebze hafifletmesi beklenir. (K.Ş.1)

Eskiden, bundan otuz sene öncesine kadar, kızların evlenme çağı 13-14 yaş olarak görülürken son yıllarda bu yaş 18-20 sınırına çıkmıştır. Gerek kanunî yaptırımlar gerekse eğitim öğretim faaliyetlerinin yaygınlığı kızların 18 yaşından önce evlenmesine müsaade etmemektedir. "Eğer ki kız, ortaokuldan sonra okumamış ise birkaç sene çeyiz hazırlayıp iş öğrenmesi sağlanarak hemen evlendirilme yoluna gidilir. Ama artık çoğu kız lise, üniversite okuyor, evlenme yaşı da ona göre yükseliyor." (K.Ş.3)

Eski Türklerde evlenecek erkekte aranılan vasıflar da şunlardır:

1. Kaba-saba, lafın nereye varacağını bilmeyenlerden olmayacak, sözünü sohbetini bilecek.
2. Baba malına güvenmeyecek. Belli bir işi, kazancı olacak. Babası ölmüş ise baba mirasından tek bir çöp bile satmamış olacak. Malın, mülkün, işin sadık bir koruyucusu olacak.



3. Kumar oynamayacak, sarhoşluk etmeyecek.
4. Evinin yolunu bilecek. İşi ile evinden başka bir şey düşünmeyecek.
5. Geçici bir işi olmayacak, şunun bunun yanında sığıntı bir iş tutmayacak.
6. Ağır başlı, kâmil, ahlaklı, merhametli, yardımsever, cesur, tuttuğunu koparanlardan ve yürek bütünlüğüne sahip olacak (Ataman, 1992, 5).

Pazarağaç halkı için kız verilecek bir erkekte aranan en önemli özellik kötü olaylara karışmamış olması ve ekonomik olarak ailesini geçindirebileceği sürekli bir işi olmasıdır (K.Ş.1). Kötü olaylardan maksat, hırsızlık, kumar, iffetsizlik gibi suçlardan dolayı ceza almamış olması anlaşılrsa da yöre halkı için erkeğin adının bu tür olaylarla birlikte anılmış olması dahi kızın verilmeme sebebidir. *"Ateş olmayan yerden duman çıkmaz derler."* (K.Ş.2). Aynı şekilde kızın gelin gideceği evin diğer sakinlerinin de yani dünürlerin, damat adayı gibi oturulup kalkılabilecek, hoş sohbet, merhametli olmaları istenir.

Damat seçiminde ikinci önemli etken ekonomik kazancın yerinde olmasıdır. Bu sebeple çoğu zaman damat adayının memurluk, işçilik gibi daimi işinin olmasına dikkat edilir (ki bu tür evliliklerde gelin ve damat başka şehirlerde ikamet ederler.) Eğer ki yeni evliler kasabada oturacaklar ise damat adayının kız için ayrı ev açıp açamayacağı, açacaksa kendi evi olması gibi faktörler önemlidir. *"Bundan on sene evveline kadar yeni evliler damadın ailesiyle birlikte kendilerine ayrılan bir odada, varsa kayınları, eltileri ve görümceleri ile beraber aynı evde yaşarlardı. Bugün bu ihtimalin konuşulması bile evliliğin olmamasına sebep oluyor."* (K.Ş.1).

Erkeğin evlenme yaşı Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu üzere askerden geldiği zaman olarak görülür. Bu da 20-21 yaşına tekabül eder ki üniversite mezunu bir erkek için daha ilerleyen yaşlardır. *"Eskiden erkeğin askere gidip gitmediğine bakılmazdı, gelin kaynanasıyla yaşar erkek iki yıl, üç yıl askerlik yapar gelirdi. Şimdi kızlar bunu kabul etmiyor. Öyle olunca okumayacak olan oğlan yaşı 18 deyince hemen askere gidiyor, daha askerden gelmeden annesi gözüne birkaç kız kestiriyor."* (K.Ş.3).

## 2.2. Evlenme İsteğinin Açığa Çıkması-Eş Seçimi

Pazarağaç kasabasında kız ya da erkeğin evlenme isteğini açığa çıkarmak için başvurduğu yöreye has yöntemler yoktur. Örneğin Safranbolu köy ve kasabalarında evlenmek isteyen ergen oğlan babasının ayakta kalmasını ters çevirir, babasının durumu anladığına dair ses seda çıkmazsa oğlan bu defa babasının ayakta kalmasını ters çevirerek yere çiviler. Ayrıca Safranbolu köylerinde evlenmek isteyen erkekler evin dış kapısını kilitler veya kapının kilidini bozarlar. Kızlar evlenme isteklerini evin kapılarını çarparak belli ederler (Çalışkan, 2016, 229). Tekirdağ'da ise evlenme çağına gelen genç devamlı of çekerek, süpürgeğin üstüne oturarak bu isteğini belli eder (Artun, 1998, 96).

Pazarağaç kasabasında ise okulla ilişkisi kesilmiş olan kız ve erkekler evlilik çağına girmiş olarak görülür. Kızlarda 17-18 yaş, erkeklerde ise askerlik dönüşü 21-22 yaş evlilik çağı olarak kabul edilir ve buna göre ebeveynler arayış içine girerler. Ancak burada erkeğin annesine büyük rol düşer. Kızın evlenme isteğini açığa çıkarması hoş karşılanmadığı için ilk hamle her zaman erkek tarafından beklenir. *"Önceden evlilikler görücü usulü oluyordu. Oğlanın anası kız bulur isteyiciyle haber yollardı "sen benim oğlana gelin mi" diye. Kızın anası babası verirse kızın haberi olmadan varıyoduk. Ben filan hiç görmeden geldim. Ama şimdi kızla oğlan buluşuyor görüşüyor öyle. Ben evlerine nereden giriliyor bilmeyodum. Nerden baksan otuz sene olmuş."* (K.Ş.1). *"Annem ilk geldiğimde salçanın nerede olduğunu bilmiyom tuzun nerde olduğunu bilmiyom diyordu. Kayınbabamı hiç görmeden evlenmiş."* (K.Ş.2).

Pazarağaç kasabasında berdel usulü ve beşik kertmesi yoluyla evliliğe rastlanmamıştır. Kaçma ve kaçırılma suretiyle evlilik büyük kırgınlıklara yol açtığı için tasvip edilmese de geçmiş yıllarda birkaç kişide görülmüştür. Diğer taraftan Pazarağaç'a 7-10 km uzaklıkta bulunan Yörük köylerinde maddi sebeplerden ötürü kaçarak evlenmek yaygın olmakla beraber, ailelerin yardım ettiği kaçma olayları da olmuştur (K.Ş. 7). Çünkü toplumların tarihsel boyutları, ekonomik yapıları, yerleşim düzenleri, üretim ilişkileri gelenekleri, kısaca kültürleri, evlenme biçimlerini de belirlemektedir. Her toplum ya da grup, kendi yapısına uygun evlenme biçimlerini yeğlerken, yapısına aykırı düşecek olanları da önlemeye çalışmaktadır (Örnek, 2000, 185).

Araştırma sahamız olan Pazarağaç kasabasında eş seçiminde şu iki yöntem ağırlık kazanmıştır:

1. Görücü usulü.
2. Eş seçimini gençlerin yapıp sonra ailelerinin onayının alınması.

Öncelikle gençlerin seçimleri aileler için uygunsa en kısa sürede kız isteme, söz, nişan gibi evlenme adetlerine geçilir. Eğer ki oğlan evleneceği kızın seçimini annesine bırakmış ise annenin kız bulmak için ilk işi akrabalarının kızlarını gözden geçirmek olur. Uygun bir aday yoksa anne, akrabalarının da yardımıyla birkaç gelin adayını gözüne kestirir. Yukarıda saydığımız gelin kızda aranan özellikler neticesinde birine karar verilir. Bazen kız tarafının kızını vermek istediği bir aile var ise kız annesinin niyetini belli etmek için



aracı ile haber gönderdiği olur. Bu sayede oğlan annesinin de işi kolaylaşmış olur (K.Ş. 4). “Oğlan anneleri kız bulmak için bazı fırsatları da kaçırmazlar: Kasabadaki düğünlerde, bayram gezmelerinde, hac yemeklerinde, tarla işlerinde karşılaştığı kızları da sormadan edemezler. Kızların yürüyüşleri, oturmaları, kalkmaları, konuşmaları, davranışları gözlemlenir. Hoşa giden kız sorup soruşturulur, sevdiği var mı, okuyor mu, ailesi nasıldır, vs.” (K.Ş. 5)

“Bundan on sene öncesi Afyonkarahisar’ın merkezinde kız bulmak isteyen oğlan anneleri sabahın erken saatlerinde sokaklarda gezerek balkonlarda, kapı önlerinde iş yapan kızları sorgularlardı. Çünkü sabahın erken saatinde ayakta olup iş yapan kızın hamarat olduğu düşünülür ve talip olunurdu.” (K.Ş. 7)

Evlenme isteğinin ortaya çıkması sırasında eğer ki kız ya da erkeğin kendinden önce evlenmemiş bir ağabeyi ya da ablası var ise onların izin vermesi sayesinde evlenme sırası küçük kardeşe geçer. İzin vermediği durumlarda kız/erkek evlenmek için sırasını beklemek zorundadır. (K.Ş. 4)

### 2.3. Düğün Tarihinin Belirlenmesi

Çiftçinin elindeki ürünü satıp kazanç elde etmesi önceki yıllarda yaz mevsiminin sonuna denk geldiği içindir ki Pazarağaç kasabasında düğünler eylül-ekim ayı gibi yapılmış. Son yıllarda ise sanayileşmenin artmasıyla birlikte iş yükünün azalması, gelir kaynaklarının çoğalması ve bankaların kredi olanakları sayesinde, düğün için özellikle yaz ayları tercih edilmeye başlanmıştır. Havaların sıcak olması, günlerin uzun olması yaz düğünlerini revaçta tutarken, uzaktaki eş dost akrabanın düğüne katılımını artırmak için dinî bayramların hemen öncesinde yahut akabinde yapılmasına büyük gayret gösterilir (K.Ş.5).

## 3. Düğün Öncesi Gerçekleştirilen Uygulamalar

### 3.1. Kız İsteme - Söz

Gelin olarak seçilen kıza karar verildikten sonra oğlan evi kıza istemek için girişimlerde bulunur. “Kız istemeye kayınna, kaynata, kayın, dede, nene, amca gider. Önden haber gönderilir gelinecek diye. “Bugün biz size varacağız” denir, o taraftan da “gelin” diye cevap gelir. Bunun öncesinde kız tarafına “isteyici” (ailenin dileğini iletecek bir kişi) gönderilir. Bu kişi genellikle köyde sevilen, sözüne ehemmiyet verilen ve ağzı laf yapan kişilerden seçilir. İkinci girişimde ise oğlanın ailesi gider. Eğer ki kız tarafı kıza verecekse istemeye giden kişileri eve buyur ederler. Vermeyecek olduklarında içeri katmazlar, kapıdan geri çevirirler.” (K.Ş.1). “Kızı vermeyecek oldu mu sokak kapısından kovarsın isteyicileri. Bizim size yarayacak kızımız yok dersin.” (K.Ş.4). Burada kızın ailesine gönderilen isteyiciye kız tarafı niyetini belli etmez. Bir nevi oğlan tarafı gelinceye kadar düşünme fırsatı elde ederler. Eğer ki cevapları olumsuz ise bunu aracı vasıtasıyla değil, bizzat kendilerine iletirler.

“Eğer ki kız evi buyur eder de çay, kahve ikram ederlerse, bir kişi oğlan evine haber verir ve daha kalabalık bir akraba topluluğu isteme törenine katılır. Sonradan giden grup giderken yanlarına çerez, bir sandık lokum<sup>1</sup>, içecek, kına ve kız için bir takım elbise alıp kız evine giderler. İçecekler içilip, lokum çerez yendikten sonra kıza bir takım “uraba<sup>2</sup>” giydirilir, kızın eline kına yakılıp dönülür.” (K.Ş.1). Böylece hem kız istemesi hem de kına yakılarak söz merasimi yerine getirilmiş olur.

Ertesi gün kız evi oğlan evine 2-3 tepsi içinde kahvaltılık gönderir. Bu hazırlanan tepsiler bir önceki akşam kız evine götürülenlerin karşılığı gibidir. Gelin kız, oğlan için üç tepsi hazırlar. Birinci tepside demlenmiş çay ve kahvaltılık malzemeler olur. İkinci tepside çerez, üçüncü tepside oğlan için elbise olur (K.Ş.1).

Afyonkarahisar’ın İhsaniye ilçesine bağlı Türkmen köylerinde ise kız istemeye gidilirken birer paket çay ve şeker götürülür. Cevap olumsuz olursa çay, şeker ya isteyici kapıdan çıkarken eline tutuşturulur ya da birkaç gün içinde bir aracı vasıtasıyla dünürçülere iade edilir (K.Ş.7).

### 3.2. Nişan (Şerbet)

Pazarağaç kasabasında nişanın diğer adı “şerbet” tir. Eskiden nişanda ikram edilen şerbetten dolayı nişanın diğer adı şerbet olarak kalmıştır (Nasrattınoğlu, 1975, 12). Nişan töreni genellikle düğünden en geç bir ay öncesi kız evinin bahçesinde ya da uygun bulunan bir salonda yapılır. Bu törende kıza altın iki tane yüzük, saat, küpe ve bilezik takılır. Nişandaki takılar dünürlerin anlaşmasına bağlı olarak değişse de genellikle düğünde takılacak olan takımın yarısını takmak icap eder (K.Ş.3).

Belde halkı nişana “okuyucu” lar vasıtasıyla davet edilir. Gündüz erkeklere, akşam kadınlara kız evinde yemek ikram edilir. Yemekten sonra eğlence düzenlenir ve müzik eşliğinde yöresel oyunlar oynanır. Takı töreni yapıldıktan sonra kız bir sandalyeye oturtulur ve “kızın başına çaput atılır. Donluk, entarilik, yazma kim ne getirdiyse atar kızın başına. Yarın öbür gün kızın anası da onlara götürür.” (K.Ş.3). Oğlan evi kızın yakın akrabalarına (nine, dede, anne, baba, amca, dayı, kardeş) hazırladığı bohçayı nişan töreninde getirir. Bohçalarda yakınlık derecesine göre şalvarlık kumaş, yazma, gömlek, penye, havlu, patik, seccade olur (K.Ş.2).

<sup>1</sup> Üç kilogramlık kutu içinde lokum.

<sup>2</sup> Elbise.



Nişanlılık süreci Pazarağaç'ta oğlan evi için epey ağırdır. Bu sebeple nişan ile düğün arası çok açılmaz, çoğu zaman 2-3 haftayı geçmez. Çünkü nişanlılık döneminde oğlan evi kız evine her hafta çarşamba<sup>3</sup> günleri ziyarete gitmelidir. Her gittiğinde de bir tepsiye meyveler, çerezler, kız için kıyafetler konur, götürülür. Kız evi de buna karşılık pasta börek yaparak hazırlanır, yedirir, içirir. Hısım akraba da bu ziyaretlere katılır. Eğer ki nişanlılık süreci uzun olursa (maddi sebeplerden, oğlanın askere gitmesi, vs. ) iki taraf gelip gitme olmaması konusunda baştan anlaşılır, pazarlık yapılır. "Çünkü eveli bir de bizim aş giderdi, kızın halası, dayısı kıza aş götürürdü, gelin kız da onların yemek tabaklarını (cıngalarını) ya baklaovayla ya hamursuzla<sup>4</sup> doldurup gönderirdi. Şimdi yine her hafta kız evine gidiliyor. Cuma bizim kasabanın, pazar günü komşu kasabanın, çarşamba da ilçenin pazarı. Birinde olmasa bile ikisinde illaki gidiliyor kız evine. Bizim âdetler ağır. Karacaören'de<sup>5</sup> bu âdet yoktur mesela." (K.Ş.1).

### 3.3. Düğün Alışverişi

Nişan ile düğünün arasının yakın olması sebebiyle nişandan hemen sonra düğün hazırlıklarına başlanır. Bu hazırlıkların başında kız evinin oğlan evi ile beraber yaptığı gerek ev eşyası gerekse kız ve erkek için giyim malzemeleri alışverişi gelir. İki dünür, bir gün belirleyip şehir merkezine giderler. Alışverişe kızın ailesi, oğlanın ailesi ve varsa elti, görünce, kız kardeş de gelerek kalabalık bir grup halinde gidilir. Eğer ki yeni evliler için ayrı bir ev döşenecekse salon takımını, oturma grubunu ve kızın giyimlik malzemelerini oğlan tarafı alır. Kız evi ise yatak odasını, mutfak eşyalarını ve damat için kıyafet alır. Eğer ki yeni evliler kaynanasının evinde oturacaksa eşyaları oğlan evi alır. Son yıllarda azalmakla birlikte gelin kıza kadife kumaşın her çeşidinden kestirilerek şalvar takımları diktirilir. "Eskiden çarşı pazar çok bilinmediği için kızların sadece düğün alışverişleri olduğundan her şeyi gönüllerince aldırırılmış. Zamanla bu âdet kalkmış şimdi düğünden sonrada alışveriş yapabilen gelin kız düğüne o zamanın modası ne ise sadece ondan aldırıp bırakıyor." (K.Ş.4).

Dünürlerin beraberce tamamladıkları alışveriş sonrası, alınan kumaşlar kızın ölçülerince dikilmesi için terziye verilir. Bu işe "uraba kesme" de denir. Nişan-Şerbet töreninde kızın başına atılan kumaşlardan da kıza giyimlik dikilir. "Şimdi Kore kadifesi, Alman kadifesi dediklerinden ne kadar çeşit varsa hepsinden diktirilirdi. "Tarla sattıran"<sup>6</sup> kadifesi derler ondan illa ki olur. Daha benim düğünümünden hiç giymediği on takımım vardır. Altı olsa üst gömlekleri olmuyo." (K.Ş.1) Belde kadınlarının günlük giyimlerinde etek yerine şalvar tercih etmesi sebebiyle, evlenecek kıza da bu yönde kıyafetler hazırlanır. Önceleri evlenmiş kızın etekle dolaşması hoş karşılanmadığı için çeşit çeşit şalvar takımlarının diktirilmesi zorunluluk olmuştur. Günümüzde bu gelenek biraz esnetilerek, belde dışında yaşayan gelin kızlar için sadece düğünlerde, bayramlarda giyecekleri kadar - birkaç takım- şalvar diktirilmektedir (K.Ş.5).

Düğün masraf ve harcamalarının bölüşülmesinde ağırlık oğlan evinden yanadır. Kız evinde ve oğlan evinde düğün boyunca verilecek yemeklerin harçlarını oğlan evi karşılar. Geline takılacak altınlar da yine oğlan evinin yükünü artıran bir diğer etkidir (K.Ş.5).

### 3.4. Sağdıç Seçimi

Sağdıç düğünde gelin ve damadın en yakınında bulunarak onlara her türlü işlerinde yardımcı olan, onlara kılavuzluk eden kişilere verilen addır. Pazarağaç kasabasında gelinin ve damadın sağdıç genellikle kuzenleri arasından seçilir. Sağdıçın gözü açık, iş bitirici olmasına özen gösterilir. Oğlan evi düğün için damadın sağdıçını da giydirmekle yükümlüdür. Düğünde damadın omzuna "kırmızı pullu tirşe"<sup>7</sup> takılırken sağdıca da yeşil renkte pullu tirşe takılır (K.Ş.4).

## 4. Düğüne Davet

Pazarağaç kasabasında düğüne davet için iki farklı yöntem vardır. Bunlardan ilki kız evinin ve oğlan evinin akrabaları için hazırladıkları "dürü, oku, okuluk" adı verilen bohçalarla düğüne davettir. İkincisi ise akrabalar dışındaki halkın düğün davetiyesi ile düğüne davet edilmesi, yöresel adıyla "düğüne okunması" dır.

Oğlan evi, hem damadın kardeşlerine, amcalarına, dayılarına hem de gelinin kardeşlerine, amcalarına, dayılarına iki metre emprime basma, yaşmak/yazma, havlu ve gömlekten oluşan "dürü" hazırlar. Yine oğlan evi damadın ve gelinin bekâr kardeşlerini düğün için baştan ayağa giydirir. Kız evinin akrabaları da kendilerine gelen dürülere karşılık saç kesme merasiminde geline hediyeler götürürler (K.Ş. 4).

Düğün davetiyeleri ise düğünden yaklaşık 10-15 gün öncesi kasaba halkına dağıtılır. Kart dağıtma işlemi sadece kına ve düğün gününü bildirmek amacıyla yapıldığı içindir ki kına törenine varıncaya kadarki uygulamalar için ayrıyeten "okuma" yapılır. Bu görev damadın ve gelinin yengelerine

<sup>3</sup> Çay ilçesinde kurulan semt pazarı bugünde olur.

<sup>4</sup> Mayasız ekme.

<sup>5</sup> Pazarağaç'a iki km uzaklıktaki belde belediyesi.

<sup>6</sup> Kadife üzerine çiçek desenlerinin baskılanması suretiyle hazırlanan iyi kalite kumaş. Pahalı olması sebebiyle eskiden oğlan evi tarla satarak bu kumaşı alabilirmiş.

<sup>7</sup> Tirşe: Yöre halkının gelinin başına örtülen kırmızı duvak örtüsüne verdiği addır.



(abisinin/kardeşinin/amcasının eşi) münasip görülmektedir. (K.Ş. 1) Baş bozumu, çeyiz serme, kâkül (saç kesme), düğün yemeği hazırlıkları için bir gün öncesinden ya da akşam yapılacak tören için sabahından okuma yapılır. Çünkü her tören için davet edilmesi gereken kişi sayısı ve kişilerin yakınlık dereceleri farklılık göstermektedir (K.Ş. 2).

Kasabaya yakın Devederesi, Bulanık, Göcen gibi Yörük köylerinde ise bütün köylüye havlu dağıtılarak düğüne davet edilir. Kendisine sadece düğün kartı gönderilen kişi kırılır, düğüne icabet etmez. Yine buralarda da yakın akrabalara gömlek, penye, basma okuluk olarak verilir (K.Ş. 2).

### 5. Nikâh

Günümüz Türk toplumlarında aile kurumunun kurulmasında iki nikâhın ayrı ayrı önemi vardır: Resmî nikâh, dinî nikâh. Resmî nikâhla aile kurumunun yasalar önünde geçerli kılınması, gelin ve damadın hukukî haklar elde edebilmesinin önü açılmış olur. Her ne kadar Türkiye’de bir evliliğin tanınmasındaki ön şart resmî nikâh ise de dinî nikâh da evlilik kurumuna atfedilen kutsiyetin bir göstergesi olarak halk arasında gerçekleştirilmeye devam etmektedir.

Pazarağaç kasabasında her iki nikâh da yöre halkınca uygulanmaktadır. İlk olarak çiftlerin resmî nikâhu kıyılmaktadır. Nişan töreninin yapılması ve düğün davetiyelerinin dağıtılmasıyla birlikte gençlerin evliliği iyice ciddiyet kazanmıştır. Bu sebeple düğüne on gün kala gelin ile damat resmi işlemlerini hallederek belediyeden nikâh günü alırlar. Düğün tarihi ile nikâh tarihinin arasının çok açılmamasına dikkat edilir. Nikâha genellikle iki tarafın yakın akrabaları (Nine, dede, amca, dayı), bazen sadece anne babaları ve kardeşleri katılır (K.Ş.6).

Pazarağaç kasabasında dinî nikâh ise gelin, oğlan evine indirildikten sonra imam ile erkeklerin damadı da alarak yatsı namazına müteakip güveyi evine geldikleri vakit kıyılır. Eskiden beri bu usul süregelmiştir. Ancak son yıllarda bu uygulama yerini yavaş yavaş gelin baba evinden çıkmadan hemen önce nikâh kıyılmasına bırakmaktadır (K.Ş.4).

### 6. Düğün Töreni

Afyonkarahisar’ın il genelinde bir düğün merasimi eğlencesi, yeme-içmesi ve yoğun hazırlık aşamalarıyla beraber bir haftalık zaman dilimine yayılır. Pazarağaç kasabasında da aynı şekilde olmakla beraber son yıllarda dört güne sıkıştırıldığı görülmektedir. Pazartesi “harç yıkma” ve “baş bozumu” ile başlayan düğün süreci, salı “çeyiz serme”, çarşamba “kâkül”, “kız kınası”, “oğlan kınası”, perşembe “gelin alma/gelin indirme” ile sona erer. Düğünün bu günlerde yapılması Osmanlı zamanından kalan bir alışkanlık olarak sürdürülmüş olsa da son yıllarda düğünün hafta sonuna denk getirilmesine gayret edilir ve düğün Perşembe günü başlayıp Pazar günü son bulur.

#### 6.1. Düğünün İlk Aşaması

Terzinin kumaşların dikimini bitirmesinden sonra, düğünden yaklaşık bir hafta önce (son yıllarda dört gün önce) “harç yıkma” merasimi olur. Komşuların, yakın akrabaların eşliğinde oğlan evi sabah saatlerinde kız evine bohçalar içinde, dikilen eşyaları ve pişirdikleri ikramlık yemekleri götürürler. “Harç yıkma” merasimi bir anlamda kız için dikilen kıyafetlerin kız evinde görücüye çıkarılması olayıdır. Sabahleyin gidilen kız evinde ilk olarak götürülen yemekler yenir, ardından kıyafetleri gelin kız tek tek giyerek görücüye çıkarır. Gelin kızın arkadaşları bu aşamada yöresel oyunlar oynarlar. Bu günün akşamında da “baş bozumu” olur. Baş bozumunda kız evi akşam gelecek misafirlerine evinde hazırladığı yemeklerden ikram eder. Sonrasında bir süre müzikli eğlence olur ve kızın başına kına yakılarak herkes dağılır (K.Ş.3).

Afyonkarahisar merkezde ve bazı Türkmen beldelerinde “baş bozumu”nun ertesi günü “gelin hamamı” yapılır. Kız evi ve oğlan evinden davet üzerine yakın akrabaların ve arkadaşların katılımıyla gerçekleşen hamam merasiminde kızın başına yakılan kına, hamamda yıkanır, tefler eşliğinde oyunlar oynanır ve hamam sonrası oğlan evinin yemek ikramıyla eğlence sona erer (Nasrattınoğlu, 1975, 13-14). Pazarağaç kasabasında önceden yapılan “gelin hamamı” âdeti son yıllarda uygulanmamaya başlanmıştır.

#### 6.2. Düğünün İkinci Aşaması

Baş bozumundan sonra salı günü sabahleyin kız evinden oğlan evine “çeyiz serme” için gidilir. Pazarağaç kasabasında kız evinde düğünden önce “çeyiz serme” yöresel adıyla “çeyiz asma”<sup>8</sup> olmaz. Beldeye yakın diğer köy ve kasabalarda bu âdet halen uygulanmaktadır.(K.Ş.5) Kızın baba evindeki eşyaları, hazırladığı çeyizleri, oğlan için aldıkları kıyafetler bir kamyonete yüklenir ve konvoy eşliğinde yeni oturacağı evine ya da oğlan evindeki odasına getirilir. Kızın çeyizindeki yemeniler, patikler, çarşaf takımlarının yanında oğlan evinin gelin kız için aldığı kıyafetler de sergilenir. Aynı şekilde kız evinin oğlan

<sup>8</sup> Çeyiz asma: Kız evinde gelinin çeyizinde bulunan eşyaların sergilenmesi amacıyla yapılan bu âdet düğünden yaklaşık on-on beş gün öncesi yapılır.



için aldığı eşyalar da (pijama takımı, terlik, ayakkabı, kıyafet... ) çeyizde sergilenir. Bu çeyiz, düğünden sonra da düğün kutlamaya gelen misafirlere göstermek maksadıyla bir süre daha serili kalır.

Çeyizin serildiği günün ertesinde, çarşamba günü öğleyin kız evinde “saç kesmesi” de denilen “kâkül” âdeti olur. Oğlan evinden kaynananın önderliğinde kalabalık bir kadın grubu maniler söyleyerek kız evine gider. Kız evinin bahçesinde oğlan evini, gelinin davetlileri karşılar. Karşılıklı mani atışmaları yapılır. Daha sonra gelin davetlilerin ortasına bir sandalyeye oturtulur. Kaynana ya da oğlanın teyzesi, halası, kız kardeşi, yengesinden biri gelinin saçından az miktarda keser. Bu törende kaynana geline ziynet olarak ne takacaksa (altın, inci, gerdanlık, küpe, bilezik, vb.) sırasıyla takar.

Anadolu Türk düğünlerinde karşılaşılan birçok âdetten belki de en farklısına Pazarağaç kasabasındaki bu kâkül merasiminde rastlanır. Öyle ki bu eğlence aşamasında gelin kızın aile eşrafı (dayıları, amcaları, abileri, vd.) kızı “sucuk çevirir”. Gelin kız için akrabaları tarafından getirilen sucuklar bir tülbende geçirilerek kızın beline bağlanır. Ayrıca gelinin yakınlarının getirdiği kap kakac, tencere, ocak, fırın, süpürge gibi ev eşyaları da kâkül merasiminde “kızın başına atılır”.<sup>9</sup> Tören bittikten sonra gelişlerinde olduğu gibi giderlerken de maniler eşliğinde oğlan evi kız evinden ayrılır. Saç kesme töreninin akşamında “oğlan kınası” ve “kız kınası” yapılır (K.Ş.1).

### 6.3. Kız Kınası ve Oğlan Kınası

“Oğlan kınası”nın yapılacağı günde (eskiden çarşamba, günümüzde cumartesi) bir çalgıcı grubu erken saatlerden itibaren oğlan evinin önünde yerini alır, müzik çalar; ikindin vaktinden sonra da düğün yemeği verilmeye başlanır. Düğün yemeği bir gün önce okuyucular tarafından davet edilen kişilerin yardımıyla bir gün öncesi hazırlanmaya başlanır. Et doğranır, pişirilecek bakliyatlar, sebzeler hazırlanır; hoşaf kaynatılır. “Son yıllarda hazır ekmekler alındığı için bu hazırlık rafa kalkmış olsa da eskiden düğün yemeği için kadınlar tarafından fırında ekmek pişirilirdi.” (K.Ş.1). Pazarağaç kasabasının düğün yemeklerinde olmazsa olmazı üstünde kavurma ile servis edilen pirinç pilavıdır. Ailenin maddi imkânı doğrultusunda nohut ya da kuru bamya çorbası, yayla çorbası, kuru üzüm ya da vişne hoşafı, irmik yahut tahin helvası, son yıllarda bunlara ek olarak kavun, karpuz düğün yemeklerinde halka ikram edilir.

Düğün yemeğinin bitmesine yakın erkekler çalınan müzikler eşliğinde yöresel oyunlar oynamaya başlarlar. Pazarağaç kasabasında da erkekler Afyonkarahisar yöresine özgü “oyun havası” da denilen bazı halk oyunlarını oynarlar. Bunlar *Kırık Hava* (*Kırık Zeybek*), *Serenler Zeybeği*, *Acem Kızı*, *Fidayda*, *Misket Havası*, vb.dir.<sup>10</sup> İlerleyen saatlerde kına yakılması için damat ve sağdıcı, davetlilerin görebileceği bir şekilde meydanda ayakta dururlar. Kasabanın ileri gelenlerinden biri veya bir din görevlisi düğünün kutlu olması için dua eder ve akabinde damadın baş, işaret ve orta parmağını kapsayacak şekilde sağ eline kına yakılır. Kınadan sonra “takı töreni” ne geçilir. Çalgı ekibinden bir kişi, her davetlinin damada ve sağdıcı taktığı takıyı (para, altın) herkese ilan eder. Takı töreninin ardından oğlan evindeki eğlence son bulur (K.Ş.6).

“Kız kınası”nın eğlencesi, oğlan kınası ile aynı saatlerde başlamış olsa da davetlilerin öncelikle oğlan evindeki eğlenceye gitmiş olması hasebiyle asıl eğlence, oğlan evindeki davetlilerin ve damadın akrabalarının kız evine varması ile başlar. Kız evinde müzik eşliğinde yöresel oyunlar oynanır. Gelin kız “bindallı” adı verilen kırmızı kadife kumaştan dikilmiş işlemeli bir elbise giyer. Başına pullarla işlenmiş kırmızı renkte bir örtü, yöresel adıyla “tirşe” örter. Vakit ilerleyince gelin kız çember içine alınarak bir sandalyeye oturtulur, yüzü tirşe ile tamamen kapatılarak ağlaması için hüznü türküler söylenir. “*Yüksek Yüksek Tepelere, Afyon Kına Türküsi*” en çok söylenen türkülerdir. Gelin âdet olduğu üzere kına için elini açmaz. Kaynanasının elinde altınla gelmesi sonrasında avucunu açar. Şimdilerde gelinin sadece avucunun içine kına yakılırken, eskiden gelinin el ve ayak bileklerine kadar kına yakıldığı, ayağının altına bahtının açık olması niyetiyle madeni para bastırıldığı bilinmektedir (K.Ş.5).

Son yıllarda Pazarağaç kasabasında komşu köylerden, farklı şehirlerden evliliklerin artmasıyla birlikte kız kınası ile oğlan kınasının farklı günlerde yapıldığı görülmektedir. Cuma günü kız evinde kına merasimi yapılırken cumartesi oğlan evinde yapılmakta, pazar günü de gelin alma olmaktadır (K.Ş.2).

### 6.4. Gelin Alma ve Düğünün Bitimi

Perşembe sabahı kız evinde telaş başlar. Bir taraftan gelinin hazırlanması için koşuşturulurken, diğer taraftan kız evinden bir grup “kâkül” merasiminde gelin kızın başına atılan hediye ev eşyaları kızın yaşayacağı eve götürür, yerleştirir. Eskiden gelinlik yerine “uzun entari” dedikleri kat kat dikilmiş elbise giyen gelin kız, günümüzde beyaz gelinlik giymekte ve kuaför salonunda hazırlığını yapmaktadır. Perşembe

<sup>9</sup> “Kızın başına atmak” deyimi yöresel bir kullanım olup, gelinin başına konulan bir tepsiye eşya bırakmayı kastetmektedir. Hediye getirilen eşyanın kim tarafından getirildiği gür sesli biri tarafından ilan edilirken herkesçe görülmesini sağlamak maksadıyla da tepsiye bırakılır.

<sup>10</sup> <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/kulturatlasi/afyonkarahisar-yoresi-halk-oyunlari>



ikinci vakti oğlan evi konvoy eşliğinde kız evine gelir. Burada gelin evinden çıkarılmadan önce kızın babası, erkek kardeşi ya da amcası kızın beline kırmızı bir kuşak bağlar. Üç kere bağlanıp çözülen kuşak kızın belinde düğüm atılmadan bağlı bırakılır.<sup>11</sup> Gelin evden çıkmadan evliliğin hayırlı olması ve evlenmek isteyenlere de nasip olması için dua edilir ve salavat eşliğinde gelin arabasına bindirilir (K.Ş.5).

Gelin alma merasimi ile düğün törenine ait külfetli ve ağır âdetler sona erer. Bu aşamada gelinin kapısını açmayarak, gelin arabasının önünü keserek, damadın ayakkabılarını saklayarak bahşiş toplama âdetleri olur. Gelin, oğlan evinin kapısından girmeden evliliğin hayırlı olması için bir koç kurban edilir. Gelin eve girdikten sonra damat ve sağdıç evin yüksek bir yerine çıkararak davetlilerin üzerine çerez ve şeker saçarlar. (K.Ş.3)

Kızın gelin gitmesinden sonra aynı akşam kız evinden 3-4 kişi oğlan evine tepsi içinde çörek, baklava, pişmiş tavuk, çerez ve kâkül merasiminde geline takılan sucuklardan götürürler. Buna "Ad baklaası[baklavası]" denir. Yatsı namazından sonra güveyinin gerdek için getirilip dinî nikâhun kıyılmasına kadar kızın yanında beklerler, sonra dağılırlar. Gelin cuma sabahı erkenden kalkarak kaynatasına, kaynanasına bohça hazırlayıp verir. Bir kangal sucuk, tavuğun bir budu, baklava, çerez, havlu, gömlek ve atletten oluşan bohça kaynatasının başucuna koyar. Aynı şekilde kaynanası, varsa kayınbiraderi için bohça hazırlar sucuklar, çerezler, baklavalar sabahleyin bu şekilde dağıtılır. Diğer taraftan oğlanın sağdıç için de sucuk, entari, tıraş takımı, atlet, gömlek, çerez, baklavadan oluşan bir bohça hazırlanır (K.Ş.1).

Son birkaç yıldır Pazarağaç kasabasında eskiye dayalı düğün âdetlerinin sekteye uğradığı, bunların, yerini gündelik yaşamın ve değişen dünyanın etkisindeki yeni âdetlere bıraktığı görülür. Öyle ki cuma kız evinde, cumartesi oğlan evinde kına gecesi düzenlendikten sonra pazar günü ikindiden sonra alınan gelin, düğün salonuna götürülmekte, düğünün asıl töreni burada yapılmaktadır. Pazar günü eğlence yöre halkı tarafından "balo" adıyla bilinmektedir. Düğün salonlarındaki konseptler farklılık gösterse de gelin ve damadın dans etmesi, pasta kesilmesi, çerez-içecek ikramının yapılması ve yöresel oyunların oynandığı müziklerin çalınması temel unsurlardır (K.Ş.2).

### 7. Düğünden Sonraki Uygulamalar

Düğünün sona ermesiyle birlikte kız evindeki telaş biter ve yerini hüzne bırakır. Oğlan evinde ise aileye yeni katılan bir bireyin heyecanı, günlerdir süren koşuşturmanın yorgunluğu kalır. Oğlan evine düğünden sonra da düğün törenine katılmayan davetliler tarafından ziyaretler devam eder. Kaynana gittiği yerlerde, katıldığı düğünlerde yeni gelininin herkesçe tanınmasını ister ve gerek iş buyurarak gerekse düğünlerde oyunlara katılmasını sağlayarak sürekli ön plana çıkartır (K.Ş.2). Gelin kıza, kendi düğününden sonra eşinin akrabaları ile gittiği ilk düğünde kayınvalidesi "sucuk çevirir". Sucuk yoksa yine Afyonkarahisar'a özgü yiyeceklerden kaymak şekeri çevirir. O da yoksa para takar (K.Ş.1).

Gelin kızın düğünden sonra uzunca bir süre parlak renkte kadife şalvar takımlarından giymesi istenir. Bu sayede yeni gelin olduğu anlaşılır. Eskiden yeni gelinlerin tarlalarda çalışırken başlarına fes geçirerek bunun üzerine pullu tırşe örttükleri, kırmızı kadife şalvar takımları giydikleri bilinmektedir. Günümüzde insan iş gücünün yerini makine gücüne bırakmasıyla ve modern yaşamın getirdiği yeni giyim şekilleri ile bu tür uygulamalar da kalmamıştır (K.Ş.7).

Son olarak eskiden var olan ama günümüzde geçerliliğini yitirmiş bir âdetten daha bahsetmek gerekir. Pazarağaç kasabasında ve Afyonkarahisar'ın bazı Türkmen köylerinde evin en büyük gelini kaynananın varisi gibi görülür ve saygı duyulur. Bu sebeple büyük gelinin çocuklarına evin diğer gelinleri "abla/ağa" diye hitap ederler. Ayrıca evin bütün gelinleri, kocalarının kardeşlerine (görümce ve kayınlara) yaşları kendilerinden küçük olsa dahi "ağa/abla" diye seslenirler (K.Ş.7). "Sevilay abla, Gülcan abla derim ben, benden küçük görümcelerime." (K.Ş.1).

### 8. Pazarağaç Kasabası Düğün Âdetlerinde Kutsal Ritüellerin ve Eski Türk İnanışlarının İzleri

Evlilik ritüeli bütün toplumlarda ve inanışlarda farklı yönleriyle ele alınmış olsa da pek çoğunun birçok noktada benzerlikler taşıdığı ve ulaşmak istedikleri amacın ortak olduğu görülür. Evlilik ile birlikte insanoğlunun neslinin devamlı olması istenirken bu yolda yapılan bütün âdet, gelenek ve göreneklerin işaret ettiği belli başlı dilekler vardır: Yeni evlilerin mutlu olması, kurulan yuvanın bereketli olması, bekârların da en kısa sürede kismetlerini bulmaları. Bunların yanında "aidiyet" duygusu da uygulamalara yön veren diğer bir unsurdur.

"Bugün uyulan birçok âdet ve inanma kalıpları eski Türk inançlarının günümüze gelmiş şekilleridir. Halk bu âdet, inanma ve bunlara bağlı pratiklerin eski geleneklerden geldiğini bilmektedir. Bu da bize bir çoğu ritüel işlevini kaybetmiş Türk inanç kalıntılarının âdet adı altında yaşadığını göstermektedir. Eski inançlara dayanan âdet, inanma ve

<sup>11</sup> Düğünlerde gelinin bohçalarında, kuşağında, ayakkabısında düğüm olmamasına dikkat edilir. Çünkü düğümün kızın kısmetini kapatacağına, uğursuzluk getireceğine inanılır.





bunlara bağlı pratiklerin bazılarının halk arasında İslamiyet'in gereğindenmiş gibi kabul edilip yaşatıldığını görüyoruz." (Artun, 1998, 86). Pazarağaç kasabasının düğün âdetlerinde de bu yönde bazı uygulamaların varlığını yukarıda ortaya koyduk. Bu başlık altında ise âdetlerin halk arasında hangi inanış çerçevesinde uygulandığını, aslında neyi işaret ettiğini ele alacağız.

Pazarağaç kasabasında gelin kızı ilk **kına** kız isteme olup söz kesilirken eline yakılır. İkinci kına gelinin başına düğünden bir hafta önce yakılır. Son olarak düğünden bir gün önce kız kınasının olduğu gece ellerine ve ayaklarına kına yakılır. "Türk inançlarında seçilmiş, adak edilmiş olanı gösterme inancına göre kına işaretini taşıyan canlı ve cansız tüm varlıkların kutsallığına inanılır, onlara dokunulmaz. Bunlara dokunana uğursuzluk geleceği inancı yaygındır. Bunlar adanmışlar, bir tür koruma altına alınmışlardır." (Kalafat, 2010, 307).

Kınanın Kâbe'den geldiği, dini bir anlam ve değer taşıdığına inanıldığı için de gelinin saçına, ellerine ve ayaklarına kına yakılır (Ataman, 1992, 32). Pazarağaç kasabasında yakılan ilk kına gelin kızın artık sahipli olduğunu herkese ilan etmeye yönelik bir eylemdir. "Baş bozumu" olarak adlandırılan gelinin başına kına yakılması âdeti ise genç kızın yazgısında olan bekârlık durumunun değiştiği ve evlenmek üzere olduğunu belirtmeye yöneliktir. Daha sonrasında kına gecesinde yakılan kına ise gelinin yeni evine bağlanmasını, kurban olmasını amaçlar. Öyle ki "kınısız gelin mi olur? Hayatında bir kere yakılıyor," diyerek gelinin ayaklarına da mutlaka kına yakılır.

Geline kına yakılırken başına al örtülmesi, al basmasından korunmak içindir. Kötülük ve nazardan korunmak için gelinin yüzü örtülür. Kına yakılırken gelinin avucuna ya da başına konulan para ve altın bereket içindir. Yeni kurulan yuvanın ömür boyu bereketli olması istenir. Pazarağaç kasabasında gelinin kına yakılırken ağlaması baba evinden ayrılacağı için duyduğu üzüntünün eseri kabul edilse de "Anadolu'da (...) gelinin gözyaşlarının bereket getireceği düşünülür, bu nedenle de kına gecesinde gelinin ağlaması için büyük çaba harcanır." (Çetin, 2008, 116-117). "Bir Atasözü: "Ağlaya ağlaya eken, güle güle biçer" der. "Gözyaşı dökmenin ferahlık verdiği, yuvaya uğur ve bereket getireceği inancı vardır." (Ataman, 1992, 32).

Pazarağaç kasabasında kına gecesinin sabahında kaynananın kız evinde giderek gelininin saçından bir tutam kesmesi (**kâkül**)de kınanın yakılmasına benzer bir işleve sahiptir. Ancak yöre halkı bunu âdet olduğu üzere yaparak anlam yüklemmez. Oysaki "Gelinin kâkül ya da zülfü kesildikten sonra geline artık genç bir kadın gözüyle bakılır ve öyle davranılır. O bu törenle çocukluk çağına veda ederek genç kadınlık çağına girer." (Çetin, 2008, 114-115).

Türk kültürlerinde gelinin baba evinden belinde **kırmızı kuşak** ile çıkması âdeti bugün dahi geçerliliğini korumaktadır. Kuşağın kırmızı olması ve üç kere çözülüp bağlanmasında "eski Türk inançlarında Alplerin, kamların kuşandıkları kuşak ile kutsiyet ifade eden üç sayısının birleştiği görülür". Bu kuşağın bekâreti simgelediğine, bağlanış şekliyle de gideceği yere bolluk, bereket ve uğur getireceğine inanılır (Artun, 2015, 225). Geline bağlanan bu kuşağa bazı bölgelerde "gayret kuşağı" da denilmektedir ki "ele, bele, dile sağlam olmasının bir simgesidir." (Ataman, 1992, 35). Pazarağaç kasabasında ise kırmızı kuşak bekâretin sembolü olarak gelinin belinde yerini alır.

**Kurban** kesilmesi âdeti eski Türklerden beri var olan ve kötü ruhlardan, iyelerden, felaketlerden korunmanın ve kurtulmanın yolu olarak gerçekleştirilmektedir. Pazarağaç kasabasında da gelinin kocasının evine girmeden kurbanın kanının akıtılması aynı amaca hizmet etmektedir. Yöre halkı uğruna kurban kesilen evliliğin uzun ömürlü olacağına, evlilerin geçimli ve huzurlu olacağına, kötü ruhların onları rahatsız etmeyeceğine inanırlar.

Pazarağaç kasabasında damadın gelin indikten sonra davetlilerin üzerine çerez saçması, yaygın adıyla **saçı saçmak** her ne kadar bölgede âdet olduğu üzere yerine getiriliyor olsa da saçı saçmak da "kötü ruhları memnun ederek onların yeni evlilere zarar vermesini engellemek ve kötülükleri uzaklaştırmak" maksadıyla ritüel işlevi olmadan, âdet olarak sürdürülmektedir" (Artun, 2015, 224). Yaşar Kalafat (2010, 324) saçların özü itibarıyla bir cins kurban niteliği taşıdığını söyler. Saçı "eskiden muhtelif olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan iye ve ruhlara sunulan ve onlar adına, onların rızasını ve yardımını kazanmak için dağıtılan cansız nesnelere/yiyecek, içecek, bez gibi verilen addır".

"Anadolu'da ve tarım kültürünün hâkim olduğu diğer coğrafyalarda tohumlu bitkiler, tahıl ürünleri ve bunlardan yapılan çörek veya ekmekler her zaman bereketi simgelemiş ve bereketi artırıcı bir öğe olarak kullanılmıştır." (Çetin, 2008, 118). Pazarağaç kasabasının düğünlerinde sıklıkla karşılaştığımız karşılıklı çerez götürme, gelinin arkasından çörek hazırlayıp götürme âdetlerinin arka planında buna benzer bir inanış yoktur. Ancak düğünün yorgunluğu ve heyecanı ile yemek yiyemeyen gelin ve damadın kendilerini iyi hissetmeleri maksadıyla odalarında yiyebilecekleri baklava, çörek, tavuk, çerez gibi birkaç farklı tadın olmasına özen gösterilmiştir.

Son olarak Pazarağaç kasabasına özgü geline **sucuk çevirme** âdetine değinmek gerekir. Afyonkarahisar il genelinde gelişmiş olan tarım ve hayvancılık sektörünün, geçiş dönemlerine yansımalarının



en çarpıcı örneğini bu âdette buluruz. Öyle ki paranın yaygın olarak kullanılmadığı; yumurta, buğday, peynir, nohut gibi yiyeceklerin para gibi kullanılarak karşılığında evin leğen, mandal, oklava, tabak, tencere gibi ihtiyaçlarının karşılandığı bir dönemin ürünü olduğunu düşündüğümüz bu uygulama halen kâkül (saç kesme) töreninde uygulanmaktadır. Elindeki imkânlarla yeni kurulacak yuvaya yardım etmek isteyen yöre insanı, hayvanlarından elde ettiği ve bölge halkı için kıymetli olan sucuğu gelin kıza ikram ederek ona verdiği değeri de göstermek istemektedir. Bu âdet düğünlerdeki yardımlaşma ve dayanışma ruhunun da bir göstergesidir.

### 9. Sonuç

Bütün toplumlarda olduğu gibi Afyonkarahisar'ın Çay ilçesine bağlı Pazarağaç kasabasında da gelin kız aramadan başlayarak gerdek gecesine kadar uzayan, hatta düğün sonrasını da kapsayan aşamalar içerisinde uygulanan dini, ritüel ve büyü içerikli birçok düğün âdeti vardır. Bunların bir kısmı gelin ve güveyin mutluluğuna, huzuruna, birbirlerine bağlılığına yönelik dilek ve uygulamalar çerçevesinde toplanırken, bir kısmı da yeni kurulacak yuvayı kötülüklerden, musallat olacak belalardan korumak amaçlı uygulanmaktadır. Ancak yıllar içinde bu âdetlerin modern zamanın güdümünde farklılıklar gösterdiği, eski Türk düğünlerindeki âdet ve ritüellerin çeşitliliğinin yitirildiği, eğlenceli ve renkli birçok unsurun kaybedildiği görülmüştür.

Pazarağaç kasabasının düğünleri de değişen zamana ayak uydurularak öncelikle düğün günleri sıkıştırılmıştır. Gelin hamamı, güveyi giydirme, takım takım şalvar dikilmesi, kadife şalvarlar ile tarla işine gidilmesi gibi âdetler bugün uygulanmamaktadır. Düğünler hafta içi değil hafta sonuna denk getirilerek organize edilmekte, oğlan evinin bahçesinde yapılan düğün eğlenceleri yerini düğün salonlarındaki etkinliklere bırakmıştır. Ancak Pazarağaç halkının evliliğin kutsiyetine olan inancı bazı âdetlerin ve ritüellerin tavizsiz bir şekilde sürdürülmesini sağlamaktadır. Gelinin eline kına yakılması, gelinin evden dualarla çıkartılması, gerdek odasına baklava, tavuk, çörek, çerez gönderilmesi; dünürlerin birbirlerine karşılıklı bohça hazırlamaları ve geline sucuk çevrilmesi halen geçerliliğini kaybetmemiş âdetlerdendir.

Düğün âdetlerinde değişen ne olursa olsun şüphesiz ki gerek Pazarağaç halkında gerekse bütün Türk toplumlarında evlilik kurumuna duyulan saygı, ona atfedilen kutsallık bâki kalacak; yeni evlilerin mutluluğu için gösterilen çaba ve dayanışma ruhu hiç değişmeyecektir.

### KAYNAKÇA

- Artun, Erman (1998). Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm. *BİR Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 9-10, s. 85-107.
- Ataman, Sadi Yaver (1992). *Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Rit'leri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Çalışkan, Ş. Seher Erol; Oral, Şerife (2016). Safranbolu'da Evlilik Âdetleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 43, s. 227-240.
- Çetin, Cengiz (2008). Türk Düğün Gelenekleri ve Kutsal Evlilik Ritüeli. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 48, S. 2, s. 111-126.
- Erol, Şerife Seher (2015). Bartın'da Özel Günler; Bayram, Tören ve Kutlamalar, *Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi (UKHAD)*, C. 1, S. 1, s.43-68.
- Kabak, Turgay (2017). Trabzon-Arsin İlçesi Düğün Âdetleri. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 55-70.
- Kalafat, Yaşar (2010). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Nasrattunoğlu, İrfan Ünver (1975). *Afyonkarahisar'da "Söz Kesmek"ten "Çeyiz İndirme"ye Evlenme Töreleri*. Ankara: Nasrattunoğlu Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis (2000). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/kulturatlasi/afyonkarahisar-yoresi-halk-oyunlari>

### Sözlü Kaynaklar

- K.Ş. 1: Rabia Erdoğan, 52, Ev hanımı, Okuryazar, Pazarağaç/Afyonkarahisar.
- K.Ş. 2: Merve Erdoğan, 24, Ev hanımı, Yüksekokul mezunu, Pazarağaç/Afyonkarahisar.
- K.Ş. 3: Hacer Başer, 35, Ev hanımı, İlkokul mezunu, Pazarağaç/Afyonkarahisar.
- K.Ş. 4: Gülcan Taşdemir, 45, Ev hanımı, İlkokul mezunu, Pazarağaç/Afyonkarahisar.
- K.Ş. 5: Ayşe Batıbey, 42, Dikiş nakış öğreticisi, Lise mezunu, Çay/Afyonkarahisar.
- K.Ş. 6: Gültekin Erdoğan, 26, Memur, Yüksekokul mezunu, Pazarağaç/Afyonkarahisar.
- K.Ş. 7: Hava Sancak, 50, Ev hanımı, İlkokul mezunu, Afyonkarahisar.